

การศึกษาตัวบทและบทบาทของผีปู่ตา อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด*

A Study of Matters and Roles of Ancestor Spirit in Selaphum district, Roi Et Province

อนันตศักดิ์ วาแก้วเกษ
Anantasak Phonkaewket
มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด
Roi Et Rajabhat University, Thailand
E-mail: anantasak00@hotmail.co.th

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาตัวบทที่ใช้ในการสื่อสารกับผีปู่ตาอำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด 2) เพื่อศึกษาบทบาทของผีปู่ตาที่มีต่อชาวอำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด และ 3) เพื่อจะนำไปใช้เป็นสื่อในการจัดการเรียนรู้รายวิชาคติชนวิทยา จากการศึกษาตัวบทและบทบาทของผีปู่ตา อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ดทั้งหมด 10 ตำบล พบว่า การเรียงลำดับตัวบทของผีปู่ตาสามารถจำแนกออกเป็น 6 ลำดับ ดังนี้ 1) การบูชาผีปู่ตา 2) การบนบานผีปู่ตา 3) การแก้บนผีปู่ตา 4) การขอพรผีปู่ตา 5) พิธีเลี้ยงผีปู่ตา และ 6) การเสี่ยงทาย ส่วนบทบาทของผีปู่ตาแบ่งออกเป็น 7 ประเด็น ดังนี้ 1) บทบาทในการอธิบายที่มาและเหตุผลในการทำพิธี 2) บทบาทในการรักษามาตรฐานทางพฤติกรรมที่เป็นแบบแผนของสังคม 3) บทบาทในการเป็นทางออกให้กับความคับข้องใจของบุคคล 4.บทบาทในการสร้างสัญญาและรักษาสัจจะ 5) บทบาทในการเสริมสร้างความสามัคคีในชุมชน 6) บทบาทในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผีกับพระพุทธศาสนา และ 7) บทบาทในการรักษาระบบนิเวศน์ ทั้งนี้ความเชื่อเรื่องผีปู่ตาจึงสมควรที่ต้องศึกษาเข้าใจอย่างลึกซึ้ง เพื่อเป็นการสืบทอด และถ่ายทอดแก่นุชนรุ่นหลังต่อไป

คำสำคัญ: ตัวบท; บทบาท; ผีปู่ตา; อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด

Abstract

This research aimed: 1) to explore matters used to communicate with ancestor spirits in Selaphum district, Roi Et province; 2) to study roles of ancestor spirits on Selaphum

*ได้รับบทความ: 30 กรกฎาคม 2562; แก้ไขบทความ: 6 ธันวาคม 2562; ตอรับตีพิมพ์: 19 ธันวาคม 2562

Received: July 30, 2019; Revised: December 6, 2019; Accepted: December 19, 2019

people; 3) to use as a media for learning management in the course of folklore by studying roles of ancestor spirits Selaphum district, Roi Et province. All 10 sub-districts showed that sorting chapters of ancestor spirits could be classified into 6 sequences as follows. 1. To worship of ancestor spirits 2. An oath on ancestor spirits is happened when the villagers are in trouble 3. To fulfill one's vow 4. Blessings from the ancestor spirit 5. the ceremony of the ancestor spirit 6. Predictions For roles of the ancestor spirit, it could be divided into 7 issues as follows. 1. Explain background and reason for doing the ceremony. 2. Maintain a standard of social behavior pattern. 3. It is the solution to relieve one's grief. 4. A role in keeping the promise and keeping an oath. 5. A role in enhancing community harmony. 6. A role in creating the relationship between ghosts and Buddhism. 7. A role in maintaining ecosystem. Thus, the belief of grief deserves to be studied for deeply understanding, inheriting, and passing on to the next generations.

Keywords: Matters; Roles; the ancestor spirit; Selaphum district, Roi Et province

1. บทนำ

สังคมอีสานผูกพันกับธรรมชาติป่า วัฒนธรรมชุมชนอย่างยาวนานโดยได้รับการสั่งสม แนวคิดภูมิปัญญา คติความเชื่อ ค่านิยม วัฒนธรรม ถือเป็นแบบแผนการดำรงชีวิตที่มีคุณค่า สังคมอีสานเครื่องครัดในรูปแบบของจารีตประเพณี พิธีกรรม เชื่อมมั่นใน บาปบุญ ขวัญวิญญาณ เทวดา อารักษ์ ตลอดจนผีนางไม้อย่างจริงจัง โดยมีการ เช่นสรวงบัตพลีตามฤดูกาลพร้อมกันนี้ ทั้งปฏิบัติ ภารกิจทางศาสนาด้วยความมั่นคงตามค่านิยมของ ชุมชน เพื่อสร้างขวัญและกำลังใจ ฉะนั้น “ความเชื่อ” จึงถือว่าเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งในวิถีชุมชนอีสาน

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตสถาน 2554 (Thai Royal Society Edition of 2011, 2013 : 390) ได้ให้ความหมายของคำว่า “ความเชื่อ” คือ การเห็นตามด้วย มั่นใจ นับถือ ความเชื่อได้รับการ

ถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ และเกิดความเชื่อในทาง ศาสนาปรากฏภูมิความเชื่อต่างๆโดยเฉพาะ ความเชื่อเรื่องผีปู้ตา เพราะคนอีสานเชื่อว่าผีปู้ตา คือผีบรรพชนของตนสอดคล้องกับเสรี แทนงาม (Tan-ngam, 2011 : 19-21) กล่าวว่า “ปู้ตา” หมายถึง คนสองจำพวกที่เป็นบรรพชนของชาว อีสาน คำว่า “ปู้” หมายถึง ปู่และย่าที่เป็นพ่อแม่ ของพ่อ ส่วนคำว่า “ตา” หมายถึง ตาและยายที่เป็น พ่อแม่ของแม่ เมื่อบรรพบุรุษสองสายลวงลับ ไปหลายชั่วอายุคน จนไม่สามารถที่จะจำชื่อได้ ลูกหลานรุ่นหลังๆ จึงเรียกเป็นกลางๆ ว่า “ปู้ตา”

ผีปู้ตาจึงมีบทบาทสำคัญในวิถีสังคมอีสาน เนื่องจากสังคมอีสานมีความเชื่อว่าผีปู้ตาเป็นผี บรรพชนดังกล่าว ชาวจะทำอะไรในชุมชนไม่ว่าเป็น เรื่องเล็กเรื่องใหญ่ จะมีการบอกกล่าวกับผีปู้ตาเสมอ สอดคล้องกับบุญยงค์ เกศเทศ (Kettet, 1993 :

3-4) กล่าวว่า คติความเชื่อเรื่อง “ผี” นั้นชาวอีสานเชื่อกันว่า ผีมีอยู่สองกลุ่มใหญ่ กลุ่มหนึ่งเป็นผีประเภทแม่คุณความดี ดูแลรักษาชุมชนให้เกิดสันติสุข ขณะเดียวกันก็อาจบันดาลให้เกิดความเดือดร้อนยุ่งยากได้ หากผู้ใดล่วงละเมิดขาดความเคารพยำเกรง หรือมีพฤติกรรมอันไม่พึงปรารถนาของชุมชน หรือที่เราเรียกผีกลุ่มนี้ว่า “ผีปู้ตา”

นอกจากนี้ “ตัวบท” ที่นำมาบนบานศาลกล่าว หรือบอกกล่าวกับผีปู้ตาถือว่าเป็นสิ่งสำคัญอีกอย่างหนึ่ง ชาวบ้านจะสื่อสารผ่านแม่จ้ำโดยใช้ภาษาไทยถิ่นอีสานสื่อสารกับผีปู้ตาจะเป็นภาษาที่ใช้ในชีวิตประจำวัน ต้องการสิ่งใดให้ผีปู้ตาช่วยเรื่องอะไรแม่จ้ำก็สื่อสารไปตรงๆ ไม่อ้อมค้อมตัวบทแม่จ้ำใช้บริการคาถาต่างๆ ล้วนแล้วแต่เป็นสิ่งสำคัญที่ควรศึกษาให้ถ่องแท้แตกฉาน เพราะเป็นกุญแจสำคัญที่จะนำไปสู่ผลสัมฤทธิ์ตามความต้องการของชาวบ้าน การศึกษาตัวบทและบทบาทของผีปู้ตาในเขตอำเภอเสลภูมิ จึงมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษา เพื่อให้เข้าถึงลักษณะความคิดพื้นฐานของชาวบ้าน เพื่อจะได้พัฒนาท้องถิ่นได้ถูกต้อง ตลอดจนสืบทอดเจตนารมณ์ของชาวบ้านในท้องถิ่นต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาตัวบทที่ใช้ในการสื่อสารกับผีปู้ตาอำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด
2. เพื่อศึกษาบทบาทของผีปู้ตาที่มีต่อชาวอำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด
3. เพื่อจะนำไปใช้เป็นสื่อในการจัดการเรียนรู้รายวิชาคติชนวิทยา

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ทางด้านภาษาและวัฒนธรรมมีทั้งข้อมูลด้านเอกสาร และข้อมูลภาคสนาม ตลอดจนการใช้เครื่องมือเข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น สื่อบันทึกเสียง สื่อบันทึกวิดีโอ สื่อบันทึกภาพ เครื่องบันทึกเสียง โดยนำเสนอข้อมูลในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive analysis) มีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ศึกษาเอกสาร บทความทางวิชาการ งานวิจัยและหนังสือตำราต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการตัวบทและบทบาทหน้าที่ด้านคติชนวิทยา และเอกสารที่เกี่ยวข้องทุกประเภทในการศึกษาตัวบทและบาทของผีปู้ตา โดยมีแหล่งข้อมูล ดังนี้

- 1.1 ศูนย์วิทยบริการบริการมหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด

- 1.2 โครงการเครือข่ายห้องสมุดในประเทศไทย ThaiLIS-Thai Library Integrated System สำนักงานคณะกรรมการอุดมศึกษา (<http://tdc.thailis.or.th/tdc/>)

- 1.3 เก็บข้อมูลภาคสนามในเขตอำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ดโดยการสัมภาษณ์ผ่านเครื่องบันทึกเสียงและการถ่ายภาพจากปราชญ์ชาวบ้านในการให้ข้อมูล

- 1.4 วิเคราะห์ข้อมูลตามที่ได้สัมภาษณ์ผ่านเครื่องบันทึกเสียง

- 1.5 เรียบเรียงข้อมูลตามที่ได้มาวิเคราะห์เพื่อเป็นผลการวิจัย

- 1.6 นำเสนอข้อมูลในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive analysis)

4. สรุปผลการวิจัย

1. โครงสร้างของตัวบทของผีปู้ตาโดยส่วนใหญ่มีลักษณะคล้ายกับคอนปู้ตาอื่นๆ ทั่วไปมีในภาคอีสาน ทั้งลักษณะโดยรวมและลักษณะเฉพาะของตัวบท (คำกล่าวทุกประเภทที่เฒ่าจ้ำสื่อกับผีปู้ตา) ลักษณะโดยรวมคือองค์ประกอบทั่วไปของผีปู้ตาหรือตัวบทของผีปู้ตาอื่นส่วนลักษณะเฉพาะของตัวบทของผีปู้ตา เช่น พิธีกรรมการบูชา การบนบานและการแก้บน ทั้งนี้จะกล่าวถึงโครงสร้างและการเรียงลำดับเนื้อหาของผีปู้ตาตามลำดับให้ชัดเจน ซึ่งตัวบทของผีปู้ตา อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด มีองค์ประกอบสำคัญ ดังต่อไปนี้

พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับผีปู้ตา

ก. การบูชาผีปู้ตา เฒ่าจ้ำประจำศาลปู้ตา อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ดเริ่มจากการกล่าวคำนมัสการพระผู้มีพระภาคเจ้า (การตั้ง นะโม 3 จบ) เพื่อแสดงความอ่อนน้อม ความเคารพ ความศรัทธาที่มีต่อพระพุทธเจ้า ในฐานะศาสดาของพุทธศาสนิกชน โดยผ่านเฒ่าจ้ำในการประกอบพิธีแต่ละครั้ง

ตัวอย่าง “ตั้ง “นะโม” 3 จบ” “นะโม นะโม ผู้ชายกชั้นห้าใส่หัว นะโม นะโม ผู้ชายกชั้นห้าขึ้นใส่เกล้า นะโม นะโม ผู้ชายกชั้นห้าขึ้นถวายเจ้าปู่เจ้าย่า มือนี่เป็นมือสันต์วันดี มือนี่ลูกหลานมาหาเจ้าปู่ ได้มาราบไว้สักการบูชา ขอให้ครอบครัวของลูกหลานจึงมาแต่ความสุข ความเจริญ หายพยาธิโรค ทุกสิ่งทุกอย่างให้สุขภาพร่างกายแข็งแรงมีเงินมีคำร่ำรวยตลอดไปด้วยเทอญสาธุ” (Attaphum (12 February 2017) Interview)

จากตัวบทข้างต้นย่อมแสดงให้เห็นว่าการประกอบพิธีใดๆ ของเฒ่าจ้ำต่อหน้าศาลปู้ตา จะ

ต้องกล่าวคำนมัสการพระผู้มีพระภาคเจ้า (การตั้งนะโม 3 จบ) เพื่อความอ่อนน้อมดังกล่าว จึงกล่าวคำขอบูชาและขอพรจากผีปู้ตา โดยจะใช้ภาษาไทยถิ่นอีสานที่ใช้ในชีวิตประจำวัน

ข. การบนบานผีปู้ตา สำหรับบุคคลและวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ในโลกศักดิ์สิทธิ์ จะมีแบบแผนกำหนดไว้โดยเฉพาะ เช่นเดียวกับแบบแผนของโลกปกติ ด้วยสถานะของบุคคลในทางสังคมไม่ได้มีความเท่าเทียมกันเช่นแง่มุมทางชีววิทยา โดยมีวัฒนธรรมแล้วแต่ละปัจเจกจะมีตำแหน่งหน้าที่ตามบทบาท และสถานะที่ตนดำรงอยู่ เมื่อเกิดความทุกข์ต่างๆ ขึ้นหาที่พึ่งไม่ได้ ที่พึ่งอย่างหนึ่งคือผีปู้ตา ซึ่งสามารถเป็นทางออกให้ชาวบ้านได้

ตัวอย่าง “ตั้ง “นะโม” 3 จบ” “สาธุต่อเจ้าปู่หอเงินมือนี่ลูกหลานมาขอบาบนต่อเจ้าปู่ ลูกหลานนาย ก. (นามสมมุติ) สีไปคัดเลือกทหารเกณฑ์ แต่บ่อยากเป็นทหาร เพราะว่าภาระทางครอบครัว ต้องทำ จึงมาขอให้เจ้าปู่ขอยเหลือ บัดปายออกอย่าให้จับได้ใบแดง ให้ใบดำเต๋อปุเต๋อ ถ้าได้สมตั้งเจตนาที่บนไว้ ลูกหลานสิน้าของแก้บน มาถวายต่อเจ้าปู่เต๋อ สาธุ” (Nameungruk (19 March 2017) Interview)

จากตัวบทข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ผู้ที่ความเชื่อความศรัทธาต่อเจ้าปู่หอเงิน หรือผีปู้ตาประจำหมู่บ้าน มีความเชื่อว่าผีปู้หอเงินจะสามารถช่วยตนไม่ให้ติดทหารเกณฑ์ จึงได้มาบนบานเพื่อให้คลายความคับข้องใจที่ตนมีความทุกข์ความกังวลใจ จะได้มีเชื่อมั่นในตนในการเดินทางไปเกณฑ์ทหาร สอดคล้องกับพระครูสิริรัตนานูวัตร และคณะ (Phrakru Siriratananuwat, et al., 2015 : 19-

29) กล่าวว่า ผู้บนบานจะขอบนบานในเรื่องต่างๆ เช่น ขอให้ได้ลูกและเรียนเก่ง ขอให้หายป่วย ขอให้ได้ของหายกลับคืน ขอให้ถูกหวย เป็นต้น

ค. การแก้บนหลังประสบความสำเร็จ การแก้บนจะทำหลังจากที่ผู้บนบานต่อหน้าศาลปู่ตา ประสบความสำเร็จตามปรารถนาไว้ และได้ตั้งข้อตกลงกับผีปู่ตาว่าจะนำสิ่งของต่างๆ มาถวายหลังจากที่ผีปู่ตาดลบันดาลให้สิ่งต่างๆ ที่ขอจึงนำสิ่งของนั้น มาถวายตามสัจจะอธิฐาน

ตัวอย่าง “ตั้ง “นะโม” 3 จบ” “อิมานิ มะยัง ภันเต ภัตตานิสสะปะริวารานิ ภิกขุสังฆัสสะ โอนิ สะยามะสาธุ โน ภันเต ภิกขุสังฆโอมิ นิ ภัตตานิสสะปะริวารานิ ปะฏิคคัณหาคะ อัมหากัง ทีฆะรัตตัง หิตายะ สุขายะ ชำแต่ท่านเจ้าปู่หอเงินผู้เจริญลูกหลานทั้งหลาย ขอน้อมถวายปัจจัยพร้อมทั้งบริวารทั้งหลายเหล่านี้แก่ท่านเจ้าปู่หอเงินผู้เจริญ ขอท่านเจ้าปู่หอเงินผู้เจริญ จงรับปัจจัย พร้อมทั้งบริวารทั้งหลายเหล่านี้ของลูกหลานทั้งหลาย เพื่อประโยชน์และความสุขความเจริญแก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อความสุขความเจริญตลอดกาลนานเทอญ สาธุ สาธุ (Nameungruk (19 March 2017) Interview)

จากตัวข้างต้นเป็นการคำถวายภัตตาหาร แต่พระสงฆ์ การที่เฒ่าจ๋านำคำถวายภัตตาหารแต่พระสงฆ์มาใช้นั้น ย่อมแสดงให้เห็นว่าพระรัตนตรัยอยู่ในฐานะที่เหนือกว่าผีปู่ตา จึงกล่าวคำถวายภัตตาหารแต่พระสงฆ์ก่อน หลังจากนั้นจึงกล่าวคำแก้บนต่อ ผีปู่ตา เป็นภาษาไทยถิ่นอีสานหลังจากที่พรจากปู่ตาใช้ช่วยปกปักรักษาคุ้มครองให้อยู่ดีมีสุข ตลอดไป

ง. การขอพรต่อผีปู่ตาส่วนใหญ่จะร้องขอในสิ่งที่ขาดเงิน ไม่เพียงพอในชีวิตประจำวัน ดังนั้นผู้คนจึงแสวงหาในสิ่งที่ขาดหายไป เพื่อเติมเต็มในชีวิตของตนสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ซึ่งเชื่อว่าผีปู่ตาจะสามารถดลบันดาลให้ตนได้

ตัวอย่าง “ตั้ง “นะโม” 3 จบ” “นะโม นะโม ผู้ชายยกขันห้าใส่หัว นะโม นะโม ผู้ชายยกขันห้าขึ้นใส่เกล้า นะโม นะโม ผู้ชายยกขันห้าขึ้นถวายเจ้าปู่ มือนี่เป็นมือสันต์วันดี มือนี่ลูกหลานมาหาเจ้าปู่ เพื่อมาขอความช่วยเหลือจากเจ้าปู่ ลูกหลานทุกข์ยากหลาย ทำงานกะบ่มีเก็บมีใช้เพียงพอในครอบครัว มือนี่จึงมาได้มาขอโชค ขอลาก นำปู่นี้ละขอในปู่ให้โชค ให้ลาภ แก่ลูกหลานแน่ถ่อน เป็นต้น” (Attaphum (12 February 2017) Interview)

จากตัวบทข้างต้น ผู้ขอพรจากผีปู่ตาอ้างเหตุผลว่าตนมีความเดือดร้อน เพราะทำงานหาเงินไม่พอใช้จ่ายในครอบครัว ซึ่งมาขอให้ปู่ตาช่วยบอกหวย เพื่อตนจะได้นำไปซื้อ ถ้าตนถูกหวยชีวิตครอบครัวจะได้สุขสบายขึ้น เหมือนกับครอบครัวอื่นๆ ที่เขาสุขสบายไม่เดือนร้อนดังภาคิตที่ว่า “คนจนก็หวังกับหวย คนรวยก็หวังกับหุ้น” จากนั้นยังกล่าวอีกว่า หากผู้ใดที่ทำผิดต่อผีปู่ตา เช่น เคยบนบานในสิ่งที่ต้องการ และให้คำสัจจะกับผีปู่ตาจะนำเครื่องเช่นไหว้มาถวาย แต่ไม่มาถวายตามที่กล่าวไว้ จะถูกลงโทษจากผีปู่ตา ในวิธีต่างๆ จนกว่าจะนำเครื่องเช่นไหว้มาถวายตามที่ได้กล่าวไว้จึงจะหายจากอาการป่วย โดยจำจะนำพาในการประกอบพิธีที่ศาลปู่ตา

จ. พิธีเลี้ยงผีปู่ตา ชาวบ้านจะเลี้ยง 2 ช่วงเลี้ยงครั้งแรกในช่วงเดือน 6 ครั้งที่ 2 หลังจากเก็บ

เกี่ยวผลผลิต (เกี่ยวข้าว) เพื่อบอกกล่าวผีปู้ตาว่าได้ผลผลิตอย่างไรบ้าง หรือการรายผลการทำนายฝนฟ้าอากาศที่ปู้ตาได้ทำนายไว้ช่วงก่อนลงทำนา ทั้งนี้ผู้วิจัยจะกล่าวถึงการเลี้ยงผีปู้ตาช่วงแรกจะเลี้ยงวันพุธที่สองของเดือน 6 จะเป็นครั้งแรกที่เลี้ยงเพื่อเสี่ยงทายว่าแต่ละปีฝนจะตกต้องตามฤดูกาลหรือไม่ เนื่องจากบ้านประกอบอาชีพทำไร ทำนา ช่วงนี้เป็นช่วงลงทำนา เครื่องเช่นไหว้ผีปู้ตาประกอบไปด้วย ดอกไม้ 5 คู่ เทียน 5 คู่ หมากพู่ 1 ห่อใหญ่ รูปสำหรับการบอกกล่าวคนละ 2 ดอก ไก่ต้มครึ่งเรือนละ 1 ตัว เหล้าข้าว บุหรี่ น้ำดื่ม และอาหารคาวหวานชนิดต่างๆ ตามที่ชาวบ้านช่วยกันจัดเตรียมได้ โดยมีเจ้าจำเป็นผู้นำพาประกอบพิธีตั้งแต่ต้นจนจบ

ตัวอย่าง “ตั้ง “นะโม” 3 จบ ต่อด้วยการกล่าวชุมนุมเทวดา” สาธุ สาธุ สาธุ เต๋อข้าแต่เจ้าปู้ตา ผู้ศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านนาแซงเคารพนับถือ มื้อนี้เป็นมื้อสังวันตีตกฤดูฝนแล้วเดือนหกเอาถึง ชาวบ้านทุกหลังคาเรือนในหมู่บ้านแห่งนี้ ได้พร้อมใจนำอาหารคาวหวาน เป็นว่าเหล่าไก่โตหมากพู่พร้อมยาสูบ มาเลี้ยงดูเจ้าปู้มือนี่ เพื่อสืให้ปู้ชอยทำนายทายทัก ว่าปีนี้ฝนสตกต้องตามฤดูกาลบ่อนเป็นต้น” (Lertsri (17 March 2017) Interview)

จากตัวบทข้างต้นแสดงให้เห็นว่า สมัยก่อนชาวบ้านจะใช้การเลี้ยงผีปู้ตาและถือการเสี่ยงทายเป็นการพยากรณ์อากาศ เนื่องสมัยก่อนไม่มีหน่วยงานพยากรณ์อากาศ ชาวบ้านจึงยึดถือเอาพิธีกรรมช่วยทำนายสภาพดินฟ้าอากาศ ถึงแม้ปัจจุบันสังคมโลกมีเปลี่ยนแปลงไป มีความเจริญรุ่งเรืองทางวิทยาศาสตร์ไปมาก แต่ชาวบ้านก็ยังยึดถือธรรมเนียมเดิม เพราะพิธีกรรมดังกล่าวเกิดความเชื่อที่ถือเป็น

ธรรมเนียมปฏิบัติมาตั้งแต่บรรพบุรุษ สืบทอดต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่นจนถึงปัจจุบัน การเสี่ยงทายเด่าเจ้าจะดูที่คางไก่ต้มถวายปู้ตา ถ้าคางไก่เป็นรูปโค้งงอเหมือนเคียวเกี่ยวข้าว ทำนายว่าน้ำจะมากฝนตกต้องตามฤดูกาล แต่ถ้าคางไก่ต้มเป็นรูปเหยียดตรง ทำนายว่าน้ำจะน้อยฝนจะไม่ค่อยตกต้องตามฤดูกาล ชาวบ้านก็จะเตรียมการในการทำนาตามทำนายดังกล่าว

ฉ. การเสี่ยงทายเป็นพิธีที่มีมาแต่โบราณ เชื่อกันว่าการเสี่ยงทายนั้นเป็นวิธีที่แม่นยำมาก และในการเสี่ยงทายนั้นก็จะใช้สิ่งของที่นำมาเสี่ยงทาย แตกต่างกันไปแล้วแต่จะเสี่ยงทายเรื่องอะไร เช่นถ้าหมู่บ้านอื่นๆ ที่มีผีปู้ตาเป็นผีบรรพบุรุษธรรมดาจะใช้ไก่ในการเสี่ยงทาย แต่สำหรับผีปู้ตาของตำบลเมืองไพร ปู้ตาท่านเป็นเจ้าของเมือง เวลาที่จะเสี่ยงทายจึงใช้ขี้บั้งไฟในการเสี่ยงทาย ในการเสี่ยงทายแต่ละครั้งจะมีคำกล่าว เริ่มต้นด้วยการเอ่ยถึงนามสิ่งศักดิ์สิทธิ์ แล้วตามด้วยการบอกจุดประสงค์ในการเสี่ยงทายและขั้นตอนสุดท้ายคือทำการเสี่ยงทาย

ตัวอย่าง “เจ้าฟ้าระจุ่ม เจ้าเวียงแสน เจ้าเวียงจันทร์เจ้าแม่สองนาง เจ้าที่เจ้าทาง สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย ที่รักสมรักษาลูกหลานบ้านเมืองไพร บัดนี้กะถึงปีแล้วกะพากันมาเลี้ยงบ้านแล้ว บัดนี้ผู้ข้าสิจุดบั้งไฟเสี่ยงทายเบ็งฟ้าฝนปีนี้ถ้าฝนดี ข้าวกล้าสิอุดมสมบูรณ์ดีกะขอให้บั้งไฟขึ้น แต่ถ้าหากว่าฝนปีนี้สิบ่ดีบ่อุดมสมบูรณ์ ข้าวปลาสิได้กินเต็มหมากเต็มหน่วยอีหลี กะขอให้บั้งไฟจุดบั้งขึ้น บ่แตกกะขอให้ชูเต๋อ สาธุ” (Boonma (27 February 2017) Interview)

จากตัวบทข้างต้น เป็นการเสี่ยงทายผีปู้ตาด้วยการจุดบั้งไฟ โดยมีนัยว่าถ้าฝนในปีนี้จะมากขอให้บั้งไฟจุดขึ้นฟ้าโดยไม่มีอุปสรรคใดๆ แต่ถ้าปีนั้นฝนจะน้อยของบั้งไฟจุดไม่ขึ้น อาจจะแตกหรือมีอุปสรรคกรณีอื่นๆ แต่สิ่งที่แตกต่างจากศาลปู้ตาอื่นๆ คือ ชาวบ้านเชื่อว่าศาลปู้ตาแห่งนี้มีวิญญาณของเจ้าฟ้าระงุมสิ่งสถิตอยู่ ซึ่งเรื่องเป็นมุขปาฐะว่าเจ้าฟ้าระงุมคือกษัตริย์ที่ปกครองเมืองไพรในอดีตเมื่อสิ้นพระชนจึงมาสถิตที่ศาลปู้ตา

2. วิเคราะห์บทบาทของผีปู้ตา อำเภอสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด สามารถจำแนกได้ดังนี้

ก. บทบาทในการอธิบายที่มาและเหตุผลในการทำพิธีชาวอีสานเชื่อในเรื่องผีบรรพบุรุษของชุมชน ถือเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ให้ความคุ้มครองดูแลรักษาหมู่บ้านให้ปลอดภัย Noolak Stitpho (19 March 2017) Interview พ่อเฒ่าจำประจำหมู่บ้านหนองผักตบ กล่าวว่า บ้านมีความเชื่อว่าหมูโหนไม่เลี้ยงผีปู้ตา หมูบ้านนั้นอาจจะเกิดภัยพิบัติต่างๆ ชาวบ้านจึงมีการเลี้ยงผีปู้ตาเป็นประจำทุกปี ไม่เคยขาด ชาวบ้านหนองผักตบจะเลี้ยงผีปู้ตาปีละ 2 ครั้ง เป็นการตอบแทนผีปู้ตาที่คอยปกป้องคุ้มครองตลอดมาคือในช่วงเดือน 3 และเดือน 6 โดยในการเลี้ยงผีปู้ตาชาวบ้านจะกำหนดเลี้ยงวันพุธแรกของเดือน 3 จะร่วมกันทำบุญเบิกบ้าน เป็นการชำระล้างมลทินสิ่งสกปรกชั่วร้ายต่างๆ ให้หายไป และจะเลี้ยงอีกครั้งในช่วงเดือน 6 ซึ่งเป็นระยะก่อนการที่ชาวบ้านจะลงมือทำนา โดยชาวบ้านจะมีการนำบั้งไฟมาจุดเพื่อเป็นการบอกกล่าวผีปู้ตาว่าถึงฤดูกาลทำนาเป็นการขอฝนให้ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล

ข. บทบาทในการรักษามาตรฐานทางพฤติกรรมที่เป็นแบบแผนของสังคมชาวบ้านมีความศรัทธาเคารพนับถือผีปู้ตา และความศรัทธามาตั้งแต่บรรพบุรุษจวบจนถึงปัจจุบัน จึงทำให้เกิดความยำเกรงไม่กล้าทำในสิ่งที่ไม่ถูกต้อง เปรียบเสมือนตรากฎหมายของหมู่บ้าน หรือการรักษามาตรฐานทางพฤติกรรมที่เป็นแบบแผนของสังคม เช่น ไม่กล้าเคลื่อนศพผ่านหน้าศาลเพราะชาวบ้านเกรงว่าท่านจะได้กลิ่นสาบของผู้เสียชีวิต ไม่เล่นดนตรีเสียงดังเพราะเกรงว่าจะเป็นการรบกวนผีปู้ตา ไม่กล้าทำร้ายสัตว์และตัดต้นไม้ที่อยู่บริเวณป่าดอนปู้ตาเพราะเกรงกลัวอำนาจของผีปู้ตา แนวทางปฏิบัติเหล่านี้ได้สืบทอดต่อกันมาเป็นเวลานาน จึงถือเป็นแบบแผนของชุมชนสังคมที่ดึงความศักดิ์สิทธิ์ของผีปู้ตาเปรียบเสมือนกฎหมายที่ผู้คนเกรงกลัว การกระทำผิดต่อผีปู้ตาก็เท่ากับผิดกฎหมายของชุมชน

ค. บทบาทในการเป็นทางออกให้กับความคับข้องใจของบุคคลผีปู้ตามี บทบาทเพื่อเป็นทางออกของความคับข้องใจของบุคคล ดังที่ศิริพรณ ถกลาง (Nathalang, 2009 : 396) กล่าวว่า คติชนยังมีบทบาทหน้าที่โดยตรงที่สำคัญยิ่งต่อบทบาททางด้านจิตใจ เพราะคติชนสามารถเสนอ “ทางเลือก” ที่ชัดเจนให้มนุษย์ในสิ่งที่ปรารถนาแต่ทำไม่ได้ในชีวิตจริง และยังเสนอ “ทางออก” ให้กับปัญหาอันเกิดจากกฎเกณฑ์ทางสังคมที่เคร่งครัดอันทำให้สมาชิกมีความคับข้องใจหรืออึดอัดที่ไม่สามารถพูด หรือแสดงออกเมื่อเกิดความขัดแย้งในใจ คติชนมีบทบาทโดยตรงในการทำหน้าที่นำเสนอ “ทางออก” ทางใจให้แก่มนุษย์

ในสังคม ดังนั้นผีปู้ตา อำเภอสลภูมิจังหวัดร้อยเอ็ด จึงเป็นแนวทางชดเชยทางเลือกหรือเสนอทางออกของความคับข้องใจของบุคคล หลายประการโดยสามารถจำแนกบทบาทได้ ดังนี้

1. การสอบเพื่อศึกษาต่อหรือเข้ารับราชการและการสมัครงานถ้าหากมีลูกหลานหรือคนในหมู่บ้านที่จะไปสอบเพื่อศึกษาต่อ ชาวบ้านจะไปบอกกล่าวผีปู้ตาให้ช่วยเหลือ โดยมีเฒ่าจ้ำเป็นผู้ติดต่อสื่อสารกับผีปู้ตา ลูกหลานจะไปสอบยังที่ต่างๆ ขอให้ผีปู้ตาคຸ້ມครองปกป้องรักษาตนบาลให้สอบติดตามความปรารถนา

2. การทำนายฝันก่อนทำการเกษตรอาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลักของชาวอีสาน กล่าวคือ คนอีสานส่วนใหญ่มีอาชีพทำนา ในการเพาะปลูกต้องอาศัยน้ำฝนในการทำนา ก่อนจะลงทำนาชาวบ้านจะรวมตัวกันทำพิธีเลี้ยงผีปู้ตา โดยมีพิธีการเสี่ยงฝันจะตักต้องตามฤดูกาลหรือไม่

3. บทบาทในการคลายความรู้สึกตึงเครียดการดำเนินชีวิตมีความรู้สึกตึงเครียด วิตกกังวลกับสิ่งที่เกิดขึ้น ชาวบ้านจะไปบอกกล่าวหรือขอให้ผีปู้ตาช่วยให้คลายความทุกข์ใจสอดคล้องกับจตุพร ไชยทองศรี (Chaithongsri, 2001 : 142-155) กล่าวว่าผีปู้ตาถือเป็นสถาบันหลักในการเป็นที่พึ่งทางใจแก่ชาวบ้าน จะเห็นได้จากการครอบหรือการบอกกล่าวผีปู้ตาทุกครั้งที่จะมีกิจกรรมใดๆ ที่ผิดปกติวิสัยไปจากชีวิตประจำวัน

4. การเจ็บป่วยคนอีสานมีความเชื่อว่าการเจ็บป่วยนอกจากจะรักษาที่โรงพยาบาลแล้ว ชาวบ้านเชื่อว่าผีปู้ตาสามารถช่วยเหลือได้เพราะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจเป็นที่พึ่งทางใจให้กับ

ชาวบ้านได้สอดคล้องกับจตุพร ไชยทองศรี (Chaithongsri, 2001 : 142-155) กล่าวว่าในยามที่เจ็บป่วยสุดวิสัยที่แพทย์แผนปัจจุบันจะเยียวยาผีปู้ตาถือเป็นสิ่งที่พึ่งให้แก่ชาวบ้านเมื่อบนบานแล้ว บางครั้งเฒ่าจ้ำอาจให้น้ำมนต์ผีปู้ตา เพื่อให้ผู้ป่วยดื่มหรือประพรมศีรษะ ส่งผลให้เกิดพลังใจที่จะต่อสู้กับโรคร้ายนั้นๆ

5. สร้างความเชื่อมั่นในการเดินทางการเดินทางไกลไปในต่างถิ่นเพื่อทำการค้าขายใดๆ หรือทำกิจธุระอย่างใดอย่างหนึ่งของชาวบ้าน ผู้คนในหมู่บ้านจะไปพบเฒ่าจ้ำให้สื่อสารกับผีปู้ตาเพื่อบอกกล่าวให้ ผีปู้ตาช่วยตามปกป้องคຸ້ມครองให้แคล้วคลาดปลอดภัยในการเดินทาง

ง. บทบาทในการสร้างสัญญาและรักษาสัจจะต่อผีปู้ตาเป็นสิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งหากชาวบ้านได้บนบานต่อผีปู้ตาแล้วไม่ไปแก้บนถือบุคคลนั้นผิดสัจจะ ชาวบ้านเชื่อว่าผีปู้ตาจะลงโทษครอบครัวของผู้บนบานประสบกับเหตุการณ์ที่ไม่เป็นมงคลต่างๆ เช่น มีสมาชิกเจ็บป่วยเรื้อรัง มีอุบัติเหตุ สูญเสียทรัพย์สิน ค่าขายไม่เจริญรุ่งเรือง ดังนั้นชาวบ้านจึงให้ความสำคัญอย่างยิ่งในเรื่องดังกล่าว (Attaphum (12 February 2017) Interview) กล่าวว่า ใครที่ทำผิดต่อผีปู้ตา เช่น เคยบนบานแล้วได้ในสิ่งที่ต้องการที่บนไว้ และได้สัญญาจะนำเครื่องเซ่นไหว้มาถวายผีปู้ตาแต่ผิดคำพูดจะถูกลงโทษจากผีปู้ตาในลักษณะต่างๆ การบนบานและการแก้บนจึงมีบทบาทในการปลูกฝังนิสัยการรักษาสัจจะหรือรักษาคำพูดให้แก่ชุมชน

จ. บทบาทในการเสริมสร้างความสามัคคีในชุมชน ผีปู้ตาเป็นสื่อกลางความสัมพันธ์ไมตรีให้

กับคนในชุมชน เฉกเช่นพี่น้องร่วมสายโลหิตเดียวกัน ทั้งคนในชุมชนที่รู้จักกันมาก่อน และไม่เคยรู้จักกันมาก่อนหรือคนที่ย้ายถิ่นฐานมาอาศัยอยู่ที่ชุมชนแห่งเดียวกัน ผีปูดจะทำหน้าที่ช่วยปกป้องรักษาคนใน เพราะคนในชุมชนจะทำกิจกรรมร่วมกัน โดยผ่านเผ่าเจ้าเป็นกลางระหว่างคนในชุมชนกับผีปูด สอดคล้องกับฉัตรทิพย์ นาถสุภา (Nartsupha, 1994 : 80-88) การที่ทั้งหมดบ้านนับถือปูตาร่วมกันแสดงว่าคตินับญาติกันทั้งหมดบ้านทั้งที่บางตระกูลไม่ได้เป็นสายโลหิตเดียวกัน เป็นการสร้างความสัมพันธ์เชิงอุดมการณ์ให้ความสัมพันธ์ระหว่างตระกูลต่างๆ ในหมู่บ้านแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น

ฉ. บทบาทในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผีกับพระพุทธศาสนาชาวบ้านมีความเชื่อและเลื่อมใสในพุทธศาสนาควบคู่กับการนับถือผีปูด จากการศึกษาพบว่า ในการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับศาสนาของชาวบ้านทุกครั้ง จะมีการบอกกล่าว (รายงาน) ผีปูดให้ทราบด้วย แสดงให้เห็นถึงการเชื่อมโยงระหว่างผีปูดกับพระพุทธศาสนา เช่น งานบวช งานแต่งงาน งานขึ้นบ้านใหม่ วันสงกรานต์วันเข้าพรรษา เป็นต้น พบว่าเมื่อชาวบ้านมีการประกอบพิธีกรรมต่างๆ ซึ่งสอดคล้องกับบุญองค์ เกศเทศ (Kettet, 1993 : 133) กล่าวว่ารูปแบบพระพุทธศาสนาในวรรณกรรมอีสานเป็นพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน ซึ่งเป็นความเชื่อผสมผสานกันอยู่ระหว่างคติความเชื่อผีและพุทธศาสนา นอกจากนี้ยังสะท้อนความเชื่อเรื่องเวทมนต์คาถาและฤกษ์ยาม ซึ่งชาวอีสานมีลักษณะภาพสะท้อนเรื่องค่านิยม อุดมการณ์ของสังคม

บรรทัดฐานของสังคม ตลอดจนยึดบ้านคองเมือง ประเพณีเกี่ยวกับการเกิด การบวช การแต่งงาน การตาย การผูกเสี่ยว เป็นต้น

ข. บทบาทในการรักษาระบบนิเวศน์ผีปูดามีบทบาทสำคัญในการการักษาป่า ซึ่งการรักษาป่าเป็นที่มาของระบบนิเวศน์ ในบริเวณป่าดอนปูตาดจะไม่มีการล่าทำลายผืนป่า และหมู่สัตว์น้อยใหญ่ เพราะเกรงกลัวต่ออำนาจเหนือธรรมชาติของผีปูด ฉะนั้นดอนปูตาดซึ่งมีป่าไม้อุดมสมบูรณ์ ซึ่งเป็นบ่อเกิดของระบบนิเวศน์ของชุมชน สอดคล้องกับเสรี แท่นงา (Tan-nga, 2011 : 53-55) กล่าวว่า อิทธิพลของคติความเชื่อที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตทางด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีการนำคติความเชื่อมาสร้างความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับสิ่งแวดล้อม และทรัพยากรธรรมชาติให้เหมาะสมสอดคล้องกับวิถีชีวิต

5. อภิปรายผลการวิจัย

คนอีสานเชื่อว่าผีปูดเป็นผีบรรพชนประจำหมู่บ้าน ที่คอยปกป้องรักษาคุ้มครองให้ชาวบ้าน ได้รับความปลอดภัยจากสิ่งอันตรายทั้งปวง ทั้งที่มองเห็นและมองไม่เห็น ผีปูดเป็นสิ่งที่ชุมชนอีสานให้ความเคารพศรัทธา สอดคล้องกับงานศึกษาของสมพร ธงศรี (Thongsri, 1986 : 30-31) กล่าวว่าผีปูดเป็นผีบรรพบุรุษของตนเปรียบเสมือนต้นตระกูลของลูกหลานที่ทุกคนต้องให้ความเคารพนับถือยำเกรง ชาวบ้านทุกคนถือว่าเป็นลูกหลานของผีปูดทั้งหมด

การบนบานผีปูดแต่ละครั้งชาวบ้านจะมีการต่อรองอำนาจผีปูด กล่าวคือ การบนบานผีปูด

ตาแต่ละครั้งเผาจำและชาวบ้านหรือผู้บนจะสร้างเงื่อนไขกับผีปู่ตาเสมอ หมายความว่า ถ้าผีปู่ตาลบันดาลในสิ่งที่ตนขอสำเร็จตามปรารถนา ชาวบ้านจึงจะนำสิ่งนั้นๆ มาถวายแก่ผีปู่ตา ขณะเดียวกัน ถ้าผีปู่ตาไม่สามารถลบันดาลในสิ่งที่ผู้ขอหรือผู้บนปรารถนา ผู้บนจะไม่นำสิ่งนั้นมาถวายแก่ปู่ตาลักษณะดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงการคานอำนาจหรือการต่ออำนาจของผีปู่ตา สอดคล้องกับอนันตศักดิ์ พลแก้วเกษ (Polkaewket, 2018 : 170) กล่าวว่า การต่อรองอำนาจผีปู่ตาของชาวบ้าน พบว่า เมื่อชาวบ้านมีการประพาศติผีในข้อห้ามที่กำหนดไว้กับผีปู่ตา ชาวบ้านจะมีการต่อรองกับอำนาจในพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ เช่น เมื่อจำเป็นจะต้องตัดต้นไม้ในเขตพื้นที่ป่าดอนปู่ตา ชาวบ้านจะปลุกต้นไม้ขึ้นมาทดแทนต้นต่อต้น หมายความว่า ถ้าตัดต้นไม้ 1 ต้น ต้องปลุกต้นไม้มาทดแทน 1 ต้น หรือมากกว่านั้น การกระทำลักษณะนี้เป็นการต่อรองอำนาจของผีปู่ตา

ปัจจุบันสังคมมีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุค

สมัยคติความเชื่อของมนุษย์มีการเปลี่ยนไปเป็นธรรมดา เนื่องจากในยุคปัจจุบันมีเทคโนโลยีล้ำหน้าอย่างไม่มีวันหยุด แต่แนวโน้มในการสืบทอดความเชื่อและพิธีกรรมบูชาผีปู่ตา จะสืบทอดขนานหลังของสังคมต่อไปโดยไม่ขาดหาย เพราะความเชื่อเล่านี้จะสืบทอดผ่านความรู้สึกๆ ของจิตอันบริสุทธิ์ โดยไม่มีใครบังคับ เพราะมีสถาบันครอบครัวเป็นผู้สืบทอดแก่สมาชิกในครอบครัวนั้นๆ สอดคล้องกับสิริกัญญา ปิตยานนท์ (Pittayanont, 2008 : 152) กล่าวว่า แนวโน้มของความเชื่อเรื่องผีของชาวมอญยังคงอยู่ในสังคมไทยต่อไป โดยมีสถาบันครอบครัวเป็นสถาบันหลักในการสืบทอดความเชื่อนี้จากรุ่นสู่รุ่น

6. ข้อเสนอแนะ

ควรศึกษาตัวบทและบทบาทของผีบรรพชนของภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคอีสาน และภาคใต้เพื่อเปรียบเทียบจะความเหมือนหรือแตกต่างอย่างไร

References

- Attaphum, A. (12 February 2017). Witch doctor, Kwanmeung sub-district, Selaphum district, Roi-Et province. Interview.
- Boonma, S. (27 February 2017). Witch doctor, Nathom sub-district, Selaphum district, Roi-Et province. Interview.
- Chaithongsri, J. (2001). The Comparative Study of Belief in Ancestor Spirit in Esan and Ancestor Spirit in Southern. *Master of Art in Thai Study*. Graduate School : Ramkhamhang University.

- Kettet, B. (1993). *Local Belief Relating to Way of Life in Esan Society*. Seminar Document in Local Wisdom in Nakorn Ratchasima: The National Culture Commission and Nakorn Ratchasima province.
- _____. (1999). Don poota Wild Institute and Witch Doctor in Esan Society. *Mahasarakham University Journals*, 17(2).
- Lertsri, D. (17 March 2017). Witch doctor, Na-gnearn sub-district, Selaphum district, Roi-Et province. Interview.
- Nameungruk, P. (19 March 2017). Witch doctor, Na-gnearn sub-district, Selaphum district, Roi-Et province. Interview.
- Nartsupha, C. (1994). *Culture and Potential of the Society: Research Report on Potential of Thai Villages*. Seminar Document in Local Wisdom in Nakorn Ratchasima: The National Culture Commission and Nakorn Ratchasima province.
- Nathalang, S. (2009). *Folklore Theory : Methodology in Analyzing Local Legends and Tales*. 2nd ed. Bangkok : Chulalongkorn University.
- Phrakru Siriratananuwat, et al. (2015). Songkran Festival as Value Development Tool in Life Ethic and Society. *Journal of Cultural Approach*, 16(29).
- Pittayanont, S. (2008). Belief in Ghost Spirit of the Mon in Thai Society. Master of Art. Graduate School : NIDA.
- Polkaewket, A. (2018). A Study of Matters and Roles of Ancestor Spirit in Selaphum district, Roi Et province. *Journal of the Way Human Society*, 6(1).
- Tan-nga, S. (2011). Belief in Ancestor Spirit of Esan People: A Case Study of Ban Pho Ngam, Pho Ngam sub-district, Buntrarik district, Ubonratchathani province. *Master of Arts Graduate School* : Ubonrachathani Rajabaht University.
- Thai Royal Society. (2011). *Dictionary: Thai Royal Society Edition of 2011*. Bangkok : Nanmee Book Publications.
- Thongsri, S. (1986). *Home, Ghost, Temple as Village Structural Basis Developing Community*. (3 September 1986).
- Stitpho, N. (19 March 2017). Witch doctor, Ban Nongpaktob Lao noi sub-district, Selaphum district, Roi-Et province. Interview.

